

Kia Ed berättar om en sommar som fäbodtös i Östra Arådalen.

Somrarna 1923 och 1924 var jag fäbodtös i Östra Arådalen. Tidigare hade jag haft samma syssla i Mantalsåsen. En fäbodtös fick på den tiden utföra många tunga arbeten men fäbodlivet hade även sina ljusa stunder det berodde på om väderleken var hygglig under den tid man vistades i fjällvärlden.

Våren 1923 åtog jag mig att bli fäbodtös för Olle Jäns i Ålsta, Ol-Ols i Åsan och Espjers i Gäle. Våren hade varit åen och kall och när vi buförde råkade vi ut för ett oväder som ingen av dem som varit med tidigare mött. De tre bu'karlarna Olle Jänsa, Oskar i Ol-Ols och lill-Espjer hade varit med i många år. Varje gård hade med häst dels för att frakta det vi behövde i fäboden dels för att åka så länge det fanns landsväg. Korna som var 22 kor och 11 kalvar fick gå. Först åkte Olle Jänsa med vilken jag fick skjuts sedan kom djuren och sist de andra körsvännerna Oskar och Espjer. Vi tog vägen över Sannundet med färjan.

Vår avfärd från Näs skedde i strålande sol, färden gick utan minsta bekymmer och vi kom tidigt upp till Fjösåsen där korna och ungdjuren togs in i ett avstängt område. Korna mjölkades och fick foder. Dagen efter var vi tidigt uppe. Redan klockan 4 hade jag mjölkat och vi var redo att ta oss till Arådalen innan kvällen. Färden gick över Fjösåsberget, den urgamla fäbodvägen till de avlägsna fjällbetena. Från morgonen var det fint men det började mulna i väster och när vi nådde "Storsundet", den plats där fjällvandrare och fäbodfolk brukade vila och få lite förtäring, började det snöa. Vårt uppehåll blev kort. Vi var alla eniga om att så fort som möjligt komma över fjällrumpan, fjällets sluttningsmor söder, och nå skogsområdet på andra sidan. Jag tvingades dock byta kläder, jag var genomvåt, bara den plats där fämatpåsen legat mot midjan var torr. I min klädpåse på en av klövjorna tog jag fram torra kläder och kunde åter följa mitt sällskap och mina kor och kalvar. Vid Valskaftet mötte vi snöstormen, det var ett Kyndelsmässväder och kylan bet till. Tur nog nådde vi Stuguberget där vi fick lämna några kalvar som tröttnat, de jämte några ungdjur sattes in i ett av fähusen där det lyckligtvis fanns foder. De kunde gott stå kvar till dagen efter då mina fäbodkarlar kunde hämta dem. Vi hade haft mycket besvär med kalvarna som tidigt visade tecken på att tröttna. När vi fått dem under tak kunde vi fortsätta fram till Östra Arådalen.

Sällan har jag känt mig så tacksam som då vi började se stugorna i Arådalen. Där väntade Ida Örbom på oss, hon hade kommit dagen förut. Det var ett välkomnande som man aldrig glömmer. Hon hade kokhet mjölk och våfflor som hon bjöd på. Sen hjälptes vi åt att mjölka de kor vi haft med oss. Då de var ut-hungriga fick de efter att vi separerat mjölken dricka denna för att få värme efter det hårda väder de varit ute i. Allt hö som fanns samlades ihop och en del fick djuren som nattfoder.

Dagen efter var marken täckt med drygt en decimeter snö, den låg kvar till

kvällen. För att hålla djuren vid liv, hämtades hö från Glein. Det klövjades vägen från västra Arådalen och till vår fäbod i Öster Arådalen.

Först två dagar efter vår ankomst till fäboden kunde djuren släppas på betet, då hade kalvarna vi lämnade i Stuguberget hämtats. Sedan bukarlarna sett om och reparerat hagen runt stugan och ladugården samt fraktat fram ved för sommarens behov återvände de hem.

Det blev en varm och fin sommar, några större oväder förekom ej. En fäbodjantas arbetsdag blev ofta lång. Den började i tre-tiden, korna mjölkades och det tog avsevärd tid att handmjölka 22 kor med över 100 l mjölk per dag. När djuren förts ut på bete var det separering och ystning samt messörkokning. Rengöring av ladugården och småfähuset var ett drygt arbete. Golven var lagda av runnvirke och gödseln trängde sig djupt ner i fåror mellan de runda stoc-karna. När svamptiden började var det ännu besvärligare arbete att rengöra efter djuren.

Före slåttern kom hemfolket för att hämta bumaten; smör, ost och messmör. Nu var halva tiden i fäboden gången. När hemfolket kom blev det mera liv kring och i stugorna. När de återvände gällde det för fäbotösen att i något oöbavakat ögonblick söka få med "Tjåse", en vit ost som fäbotösen tog undan under ystningen. Att ha en "Tjåse" inbunden eller fastgjord i manen eller hästsvansen och det inte uppdagades innan de kommo till hembyn ansågs skamligt. Jag vet att "Mor i Fjösåsen", den gård där bufolket fick ligga över då det bufördes, noga såg till om någon hemvändande från fäbodarna hade "Tjåse". Hittade hon en sådan gick hon hårt på den bukarl som inte sett till att han fått en "Tjåse" inbunden på sin häst i seltyg, hästsvans eller man.

En av mina koparter började på sensommaren att dröja och kom hem först på eftermiddagarna. Jag kom att nämna detta för Lapp-Jonas från Bjärme som var med som bukarl då bumaten hämtades. När han hörde mina bekymmer rådde han mig att varje kväll ta av bjällran av den ko som hörde den part till som dröjde så länge och även ibland låg kvar i skogen under natten. "Du ske häng kuskälla me remmen på träpinn o'aför föjdsöra var kväll, då ske Du si dom kom heim". Jag gjorde som Lapp-Jonas lärt mig och från den dagen kom korna hem i god tid.

Ett inslag i fäbodlivet var när turisterna började komma. Det blev en ofta underhållande omväxling. Framför allt då Jonas Stadling kom med sitt följe, Stina Tirén och hennes systrar och vänner från Stockholm. Jonas Stadling gick under namnet "Fabro". Vilka minnen har jag inte från denna person. Han var en fin berättare. Han döpte även en kalv som kom till i fäboden den sommaren. Det var ett riktigt dopkalas för kalven som fick namnet "Nebukanesar". Även Pettersson-Berger kom upp den sommaren. Jag fick koka "flöjtgröt" som han konsumerade i min stuga. Från hemorten kom också "turister" Stina Backman bl a då hon var på väg till sin fars turiststuga i Västra Arådalen. En av hemfolket som jag mins väl var fiskaren och myltplöckaren Färmdö-Axel. Han kom alltid upp med fisk. Han visste om att vår diet var ensidig. Men även lapparna kom

för att hälsa på och av dem fick vi fin fjällöring "sockersaltad" sa lappen Jakob-Olsa då han kom med den. Av honom fick jag också en fin renskalle och av stor Stina i Sandbyåsen en renhorn.

Sommaren 1923 blev minnesrik, inte minst därför att den tredje fäbotösen, Marin Johansson, från Oviken råkade ut för blodförgiftning efter att ha skadat en arm. Då olyckan inträffade hade en med.kand. kommit till Jonas Stadling. Han tog sig ann Marins skadade arm, öppnade den varbildning som uppstått och gått lång upp i armen. Genom att lägga in kompressar av gasbindor sökte han torka ut varet. Med ytterst primitiva medel, en avbruten sked och en sax, som båda steriliserades för var gång de operativa ingreppen gjordes. Jämte kandidaten deltog Jonas Stadling och jag under de första dagarna då Marins arm behandlades. När kandidaten reste skulle Stadling och jag sköta den skadade.

Utöver dessa extra arbeten fick Ida och jag ansvaret för Marins kor under första tiden. Det blev en tredjedel mera arbete vi fick utföra med mjölkning, ystning, messmörkok och rengöring av ladugården. Efter någon vecka fick vi hjälp av Marins man som utförde de tyngre arbetena med ladugårdarna i alla tre fäbodvallarna och annat som han kunde utföra.

Trots att sommaren 1923 började med snöstorm då vi buförde och de extra arbete som Marins olycka gav oss har jag goda minnen av denna första sommar som fäbotös i Östra Arådalen. Ännu en sommar kom jag dit som fäbotös det var 1924.

Ovanstående är berättat av Kia Ed f 1896 i Näs och nedtecknat av hennes make (sedan 1925) Eugen Ed i Vålbacken. Det skedde för några år sedan när Kias minne fortfarande var mycket gott.

Ansvarig: D. Ed
född 19/10 1898
död 22/12 1987